

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIJA.

Št. 12. (December)

LETO VIII.

VSEBINA:

UVODNIK. — *INŽ. A. ŠTEBI*: TEHNIKA IN NARODNO
GOSPODARSTVO. — *INŽENIR DRAG. GUSTINČIČ*:
DONESKI K AGRARNEMU VPRAŠANJU NA KRANJ-
SKEM. — *DR. MIRKO ČERNIČ*: DONESEK K ZDRAV-
NIŠKI TERMINOLOGIJI. — *PREGLED*: LITERARNI. —
— — — — — POLEMICA. — — — — —



UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1911.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina : Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštino vred,
za pol leta in za četrt leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.



Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigoveznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugaјаjoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
- - - - - postrežbo po zmernih cenah. - - - - -

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

V Gorici 25. XI. 1911.

Od časa do časa je dobro in koristno, ozreti se nazaj po polju, ki ga orjemo. Človeka poživita pogled in spoznanje, da se premikamo naprej, četudi le s težavo in polagoma; z veseljem in z navdušenjem ga navdaja, da že skoro dopolnimo prvo desetletje svojega dela in prizadevanja.

Kaj so bili »Naši Zapiski« meseca julija 1902? Kako blizu je tista doba — in vendar, kaj kdo ve o tem?!

Malo poprej je izšel almanah slovenske mladine, s ponosnim naslovom »Na novih potih«. Vsebina te knjige je bila — kakor je konstatiral referent »Naših Zapiskov« (I. 14.) — raznovrstna: dobra in slaba. Med sotrudniki so bili Župančič, Šorli, Golar, Zofka Kvedrova, Špindler, Linhart i. dr. Torej duhovi, ki imajo kolikortoliko svoje pomenljivo, oziroma celo izjemno stališče v življenju in razvoju sedanje mlajše generacije slovenske.

Ta almanah ni zadoščal stremljenjem in potrebam mladih ljudi, ki so se sicer čutili na Slovenskem doma, ki jim je bilo pa doma pretesno in ki so vsled tega hrepeneli po širšem razgledu, po močnejši, solidnejši in — krasnejši stavbi. Takrat je vse vrelo v mladih dušah. Ustvarjali so se novi svetovi, začrtavale so se nove smeri tem svetovom po Slovenskem. Mlade, neporabljene moči so se hotele uveljaviti z delom, so tiščale na plan.

Izšli so »Naši Zapiski« — : skromen, enostaven je bil prvi sešitek, stopil je pred čitatelje, ne v dragoceni obliki, ne v zavoju vinjet in okraskov — ampak kot pravo proletarsko dete. Izdajateljji so napravili poizkus: če se posreči, prav; če ne, pa ne bo naša sramota!

Danes lahko konstatiramo: to je bilo kulturno dejanje ...

Precej ob začetku so si »Naši Zapiski« postavili nalogo: poridati kitajski zid duševnega konservatizma na Slovenskem; razširjati zmisel za socialno stremljenje; napraviti taborišče vrlih, mladih, krepkih duhov, dati prostost mladini, polni življenja in zanosa.

Torej eminentno kulturnen slovenski program ...

Ali je bilo na tem programu kaj protislovenskega, protinarodnega, nenaravnega? Ali je bilo kaj nevarnega v njem, kar bi moglo ubijati ali tudi le ovirati razvoj slovenskega naroda? Prav nič takega! In vendar se je hotela naša javnost, v kolikor je sploh čitala, odkrižati lista, kot so bili »Naši Zapiski« ... Najhujši vzrok je bil: »Naši Zapiski« so v zaglavju nosili besedici: »socialna revija«. To je naša javnost takoj zamenjala — bodisi iz nevednosti, bodisi iz posebnih namenov — s »socialističnim« ali »socialno demokratičnim« časopisom. In še drug, ravnotako hud vzrok, zakaj da je javnost odbijala »Naše Zapiske«, je bil, češ, da se tiskajo v nemškem kraju. Tiskali so se namreč v Kočevju. Fakt je, da so naši rodoljubi list vračali s takimi opazkami ... Dopovedali pa smo jim, da se je prvi letnik »Naših Zapiskov« tiskal v slovenski tiskarni, in da smo šli šele, ko so nas vrgli iz vseh rodoljubnih slovenskih tiskarn ven, v tiskarno v Kočevje, ker si nismo dali vzeti pravico, da izhajamo in pripovedujemo naši nevoljni javnosti neprijetne, a prepotrebne resnice. In v tej tiskarni smo ostali tudi še, čeravno so nas zopet vabili v rodoljubne kraje; kajti nekoliko smo se hoteli maščevati ...

Pa vkljub temu nas niso ubili niti z molkom niti z zgražanjem! Šli smo svojo določeno pot dalje, mirno in dosledno.

Kaj smo dosegli?

Če stojiš sredi boja in dela, nimaš pregleda, in zato se ti navadno dozdeva, da ne dosegaš pravega uspeha, in zato se ti zdi delo težavno in boj pogostokrat brezsmiseln. Toda mi vidimo že pozitivne uspehe. Nele do smo zbrali ob času, ko ni bilo na Slovenskem antireakcionarnega glasila, četo svežih sil v tesnejši krog na čilo delo, smo našemu slovenskemu občinstvu dopovedali, da je resnica, četudi bridka, koristnejša nego laž, pa če je še tako nališpana. Dognali smo, da maliki niso nobeni pravi bogovi in da jih ni treba častiti in da jih celo nekaznjeno potegnemo z njihovih piedestalov in razgalimo. Dokazali smo, da je mnogo nečistega v rodoljubju na Slovenskem, in zahtevali, da je treba odpraviti nesnago: proti rodoljubju samemu nič ne rogovilimo. Narodnost nima pri nas več samo punciranega pomena; vsebina tega pojna na Slovenskem ni več fraza, ampak se je poglobila. Za greh mednarodnosti se dandanes dobiva že odpuščanje. Ne še povsod — n. pr. pri slovenski docenturi v Pragi — ampak vendar ... Naše narodne institucije morajo prenesti našo kritično besedo in uvaževati naše nasvete — in naj si je še tako težko, odvaditi se preziranja in podcenjevanja. Slovenska Matica je »narodni zavod«; zato imamo pravico in dolžnost, da se zani-

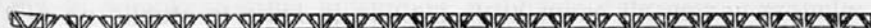
mamo zanj. Družba sv. Cirila in Metoda je »narodna naprava«; zato ne moremo molčati, če opazamo nedostatke ali celo naravnost narodne pregrehe v njenem delovanju. Družba sv. Mohorja je izzvala našo kritiko. Slovensko gledališče, slovenske umetniške razstave — — — izkratka vsi pojavi našega kulturnega življenja so nam bili dobrodošel povod, da smo povedali odkrito in razločno svoje mnenje. V premnogo slučajih smo dali iniciativo — ko si nihče drugi ni upal, da ne vzbudi narodnega pohujšanja. In vselej smo videli, da smo storili prav in da narodnega pohujšanja ni bilo — vsaj škodovalo ni narodovi celoti.

Spominjam se dobro ošabne besede, ki jo je izrekel klerikalen veljak nekako pred šestimi leti: »Kdor hoče na Slovenskem kaj tiskati in tisk razpečati med množice, more to storiti le v klerikalni organizaciji.« Ti časi so minuli, ta trditve danes ni več resnična. Da se je izpodbila, smo pripomogli tudi mi s svojim programom in svojim delom. Ugladili smo pot, tako da danes nismo več sami na anfireakcionarni strani. Napredek je šel hitro — morda celo prenašlo. Morda ne bi sedaj škodovalo nekoliko konsolidacije, notranjega ustanovljenja in izčiščenja. Toda odločno pravim: prav je, da se delo razdeli, prav je, da se duhovi ločijo in razvrste.

Naša pot ostane v isti smeri, koder smo letos hodili. Pomaknili smo se — ravno vsled delitve dela — še nekoliko proti levi. Pametnega človeka to ne moti. Mi vemo, da smo s tem polje svojega dela sicer nekoliko omejili, a zarezali smo brazdo bolj na globoko. Tega nam je bilo treba — in tega nam bo prihodnje leto še najbolj treba.

Zato vztrajamo!

X.



Inž. A. ŠTEBI:

Tehnika in narodno gospodarstvo.

(Konec.)

Duša narodnega gospodarstva je tehnika in ne, kakor često trdijo nac. ekonomski, trgovski in kapitalisti. Kapital je le nekako omrežje, nekak plašč, nek nebodisitrebna. Moderna tehnika je pa

duša in korenika narodnega gospodarstva, gospodarske eneržije in gospodarskega dela.*)

Zatorej je napredek tehnike napredek narodnega gospodarstva in za ta napredek moderne tehnike se moramo najintenzivneje interesirati in ga marljivo zasledovati.

IV. Tehnika in človek v nar. gospodarstvu.

Moderna tehnika je, kakor že omenjeno, ustvarila veliko industrijo; s to je pa tudi popolnoma predrugačila vse družabne razmere. Ta preobrat se razvija ravno pred našimi očmi najmogočnejše in radi tega nam je vpogled v to gibanje olajšan. Že ženialni duh Marxa nam ga je pred pol stoletjem prerokoval, le s tem razločkom, da je pripisoval on ves ta preobrat le kapitalizmu. Takrat pač še ni bila tehnika na tako vodilnem mestu kot danes. In prepričan sem, da bi Marx, ako bi živel danes, moral priti do tega samoumevnega zaključka, da je namreč tehnika imela največji in najmogočnejši vpliv na ves preobrat družabnih razmer.

Tehnični napredek in ž njim mogočno razvijanje veleindustrije, demokratiziranje kulture in množitev prebivalstva so tako zelo vplivali na celo človeštvo, da so ti vplivi popolnoma uničili stare forme družabnega življenja in prinesli na površje pereče vprašanje, katerega delavstvo preje ni smelo in ni moglo poznati, — socialno vprašanje. In le s pomočjo napredka tehnike bode tudi to vprašanje prav gotovo tako ugodno rešeno, kakor to želi in kakor po vsej pravici zasluži oni del prebivalstva, ki je d e j a n s k o vposlen pri narodno gospodarskem delu.

Čisto naraven proces je to gibanje in vsepovsod ga lahko zasledujemo. Vsakdo lahko našteje, koliko obrtnikov je izza njegove mladosti v tem ali onem kraju izginilo in kako je stopilo na njih mesto eno samo večje podjetje. Mojster, ki je preje s svojimi pomočniki živel pod eno streho in užival svoj prislužek v nekakem komunizmu s svojimi sodelavci pri isti mizi, izginja in na njegovo mesto stopa s fiksno plačo nastavljeni mojster večjega podjetja, kateri nima ožjega sorodstva s svojimi sodelavci kakor ono, katero ima pastirski bič nad živinskim hrbtom. On je le priganjač in kontrolni organ kapitalističnega podjetnika.

*) Glej Neurath, Volkswirtschaftslehre: „Selbst die Nat. Ökonomen gewöhnten sich, mit dem Begriffe der Finanzwelt zu operieren, statt natürlich zu denken. Sie nehmen das finanzielle Trugbild für ein neues Spiegelbild des Wirtschaftslebens, verwechseln also das täuschende „Phänomen“ mit dem wahren „Wesen“ auf wirtschaftlichem Gebiet.“

Večja podjetja so seveda pomnožila število v enem delavnem prostoru nastanjenih delavcev. Tu so se našli ljudje različnega mišljenja, različne starosti, različne narodnosti. Začetkoma je radi teh razlik zelo trpelo solidarno postopanje teh delavcev, a to ni dolgo trajalo. Naravno je moralo priti, da je prijatelj prijatelja z enakimi težnjami spoznal, čisto naravno je bilo stremljenje po izboljšanju položaja teh zatiranih in od kapitalizma tako krvoločno in nekrščansko izkoriščanih trpinov. Enake dolžnosti rodile so kaj kmalu tem, preje posamezno nastopajočim vojščakom enake želje in cilje; enaka neprostost politične eksistence vseh teh delavcev je morala roditi zavest, da to ne more biti pravično, da mora tudi za te trpine eksistirati na svetu neka osebna prostost naziranja in razvitka.

Moderna tehnika je v vseh podjetjih izvedla dosledno in sistematično razdelitev dela in ustvarila za vsako delo lasten stroj. Tehnika ni v narodno gospodarskih podjetjih na ta način le zmanjševala telesnega napora delavca, ampak izkuša ta telesni napor popolnoma odpraviti in na njegovo mesto postaviti le umstveno delovanje, akoravno je to v najbolj pogostih slučajih zelo enostransko. Človek kot motorična sila izginja vedno bolj s pozorišča in na njegovo mesto stopa moderni tip delavca. Ta ne oddaja več svoje telesne moči, ampak stopa sam na vodilno mesto, na mesto, kjer ima pravico in možnost, sam voditi druge moči.

Moderna tehnika je toraj dvignila delavstvo na višje socialno stališče. V lastni potrebi višje kvalificiranega dela ga ni mogla potisniti socialno nižje, ampak je dvigala z napredki moderne tehnike korak za korakom duševni nivo poedinega delavca in je privedla iz teme srednjeveške zaostalosti vso maso delavskega organizma na višjo kulturno stopinjo. S tem svojim eminentno kulturnim delom je tehnika dosegla svojo najglobljo vrednost. Ona je demokratizirala kulturo in približala človeštvo pravemu njegovemu idealu.

Delavstvo je prišlo do samozavesti. In kaj je v tem trenutku bolj jasno, kot da zbere svoje raztresene ude, da koncentrira vse svoje razdeljene moči v mogočno, svetovno organizacijo? Moderna tehnika ni torej dosegla samo racionalne koncentracije delavne-energetične sile, ampak je omogočila in povzročila tudi koncentracijo delavstva za en cilj, za dosego človeškega življenja.

In ne samo duševno, tudi materielno je moderna tehnika dvignila naše delavstvo. Ravno napredki tehnike so povzročili, da je industrija z nižjimi stroški producirala, varčila na času in na ta način bila v stanu, deliti boljše plače delavstvu. Povečana

delavna brzina stroja je omogočila prikrajšati delavni čas in eksaktno in varno strojevo delo je povečalo varnost delavca v obratu.

Današnja tehnika je pa tudi neizmerno razširila delokrog za-
služka in sicer s pomočjo novih produkcijskih metod in s tem, da
je industrične produkte prinesla tudi najširšim slojem prebival-
stva v porabo. Iz tega sledi, da množitvi prebivalstva ni sledila
povečana brezdelnost mase, ampak da sta se delomožnost in
zaslužek dvignila.

Dostikrat se čuje, da je ravno industrija in z njo torej mo-
derna tehnika prinesla uboštvo med maso prebivalstva. A to ni
resnica. S pričetkom strojnega obrata se je pač v marsikaterem
industrialnem centru povečala beda delavstva in brezdelnost
velikega delavstva, (glej gibanje predilcev in tkalcev na Angle-
škem), a to ni bila krivda tehnike, ampak to je bila posledica ka-
pitalističnega nereda v tedanjem narodnem gospodarstvu. S pra-
vilno in sistematično ureditvijo vsega narodno gospodarskega
dela se da tudi nenaravna nadprodukcija in tej sledeča kriza,
brezdelnost in beda delavstva do gotove meje ublažiti. Najboljši
dokaz temu je pač delavsko gibanje samo, katero danes ne raz-
deva kot nekdanj tovarn in strojev, ampak v doslednem spozna-
vanju pravih krivcev zahteva odpravo škodljivega kapitali-
stičnega vpliva.

Kapitalizem seveda poizkuša na vse mogoče načine ustvariti
jez tej samozavesti delavstva. Vse, kar organizirano delavstvo na
podlagi svoje moči pripori na poboljšanje svojega materialnega
stališča, izkuša kapitalizem zenačiti s silnejšim izrabljanjem.
Kapitalizem zahteva točno in brezobzirno, da mora biti dnevni
delavni penzum vsakega delavca tako visoko odmerjen, kakor
ga zmore le najboljši delavec.

To dejstvo je za vse delavstvo življenjskega pomena. V tem
gibanju ne moremo najti nikakega razločka med manualnim ali
strogo duševnim delavcem. Kapitalizem izrablja enako nesramno
rudarja pod zemljo kakor inženirja pri konstrukcijski ali pisalni
mizi; kapitalizem ne pozna nobenega razločka med juristom v
upravnem aparatu ali zadnjim hlapcem svojega hleva. Njemu
je eden ko drugi blago, s katerim pretvarja vrednote in si pita
svojo nenaravno nenasitnost.

In tudi ni nobenega razločka med privatnim kapitalistom ali
državo, kjer ta nastopa kot podjetnik. Višje izobraženo delavstvo
je to že zdavnaj uvidelo; žalostno pa je, da tako ne izpregleda oni
razred, ki se imenuje inteligenca. Iz same domišljavosti svoje filo-

zofične nadvrednosti je izgubil v svojem razmišljanju in zopetnem razmišljanju naravno pot, pot, kjer si podaja vse delavstvo brez razločka roko v vzajemno pomoč in končno socialno odrešenje.

Ker je to kapitalistično izrabljanje tako velevažnega pomena za delavstvo, moramo tukaj navesti značilen vzgled sistematičnega izrabljanja »najženejšega« kapitalističnega organizatorja. Fred W. Taylon je izvedel v Betlehem železarni (Zj. drž. Am.) najstrožjo časovno kontrolo, da je z njeno pomočjo dvignil produkcijo blaga in formalno »povišal« plačo delavcem.

Lotil se je najpreje svojih delavcev, kateri so imeli nakladati izdelke v vagone in izkladati surovo blago iz vagonov. Nastavil je teoretično in praktično izkušenega inteligenta, kateri je imel edino to nalogo, izkusiti in dvigniti dnevni uspeh 1) enega boljšega delavca in 2) cele partije delavcev.

S stopno uro v roki je moral zasledovati vse faze podrobnega dela in zaznamovati vsako kretnjo delavca. Tako je pri nakladanju železnih masljev moral konstatirati, koliko časa je potreboval delavec, da je prijel kos (v stotinkah sekunde), koliko časa je delavec porabil, ko je nosil kos po ravnem poti, navkreber ali navzdol in koliko časa je potreboval, da je zopet spustil kos na tla. Istotako je meril vse faze njegove vrnitve, eventuelnih pavz in neobhodno potrebnih odstranitvev z delavnega prostora.

Iz teh podatkov je izračunal potem potrební srednji čas za to sistematično priganjanje in izračunal, da dober in vztrajen delavec naloži dnevno 45—48000 kg železa, dočim je bilo pred to kontrolo povprečno delo enega delavca 12—15000 kg na dan. Za to delo jim je plačeval dnevno 6 kron.

In nastavil je sedaj vse delavce v akordu s pogojem, da nalože dnevno najmanj 45.000 kg železa. Za to delo jim je obljubil plačati 10 K, kar znaša približno 60% več, kakor je delavec preje zaslužil. V očigled tega boljšega prislužka je seveda delavstvo prevzelo delo pod novimi pogoji, ni pa si bilo v svesti, kak nepriimeren dobiček je imel sedaj kapitalistični podjetnik.

Delodajalec bi imel za to množino dela pod starimi pogoji plačati 22'50 Kr. ($\frac{45.000}{12.000}$); njegov dobiček je bil toraj pri enem delavcu in v enem dnevu $22'50 - 10 = 12'50$ Kr; ali pri 1000 kg je plačal preje 50 vinarjev, sedaj samo 22 vinarjev, torej je profitiral skoro 150%. Še jasneje se kaže ta dobiček v letni bilanci. Množina transportiranega železa je znašala v celem letu 924.040

*) Glej obširno delo Fred Taylor : Shop management.

ton. Ob dnevni mezdi 6 Kr. narastejo transportni stroški na K 452.000'—, v akordni mezdi 10 K za 45.000 kg železa pa le na K 205.000'—, torej letni dobiček K 247.000'—.

Te številke menda nam dovolj jasno govore, kaklega sovražnika imamo v kapitalizmu. In govore popolnoma odkrito, da ni tehnika zarobila delavstva, ampak edino in samo škodljivi in brezobzirni kapitalizem.

Tako se da iz vsakega poedinega slučaja dokazati, da je vedno in vsepovsod vir vseh mezdnih bojov le kapitalizem, da povzroča današnje hitrejše hiranje delavcev le kapitalistično izrabljanje naših moči. Slučaji, da je tehnika sama zakrivila napornejše delo in ostrejšo izrabljanje delavca, so izjemni in redki.

Delavstvo je to večinoma tudi že uvidelo. Drugače pa je s splošnim naziranjem. Od te strani prihaja največ očitkov tehniki; to splošno naziranje je zakrivilo, vedoma ali nevedoma, veliko nepotrebnih predsodkov o nepopolnosti današnje moderne tehnike.

Nebroj slučajev se da navesti v podkrepitev resnice, da gredo vsi ti predsodki le na rovaš nemodernega delodajalca. Poglejmo le dve slični in po obsegu enako veliki podjetji. Vzemimo dve opkarni. V eni vlada med delavstvom in gospodarjem mirna harmonija, razmeram odgovarjajoča zadovoljnost, večji in vzgledni red v obratu. V drugi je pa vse narobe, delavci so nezadovoljni, vržejo točno, ko bije ura, vse orodje iz rok, zanemarjajo stroje in jih na ta način predčasno pokvarijo, pokvarijo veliko materiala in so vsak trenotek v prepiru z gospodarjem.

V prvem obratu vrže podjetje ob letnem zaključku lep dobiček, v drugem nasprotno ali pa ohranjuje ravno finančno ravnovesje. Kaj je krivo tem različnim razmeram? Odgovor je lahek! Ni tehnika s svojimi strojnimi napredki zakrivila te nerednosti v drugem slučaju, ampak kriv temu je negospodarski gospodar.

Iz tega torej naravno sklepamo, da mora biti v vsakem podjetju ne samo v tehničnem oziru vse v popolnem redu, ampak tudi v socialnem. Le tedaj bode žel delodajalec uspehe svojemu delu, ako bode znal ravnati s svojim delavstvom v pravem, moderno-tehničnem smislu.

Da se os kaklega strojnega dela brez škode na strukturi v svojem ležišču vrti, treba je to ležišče mazati in sicer pravilno. Ne zadostuje le mazanje semtertja, ampak dan na dan in v vsakem slučaju s prav posebnim mazilom moramo te strojne dele negovati. Ta surovi primer velja tudi za razmerje med delojemalcem in delodajalcem.

Delodajalec nima zahtevati od svojega delavca le napetega dela, ampak ravnati ima ž njim kot s človekom, to se pravi, upoštevati ima vse razmere, s katerimi se da obojestransko nesoglasja in naravna nasprotstva izenačiti in kolikor mogoče ublažiti. Najboljša obratna organizacija ne doseže zaželenih uspehov, ako je njena ideja le izrodek zvite glave in ni negovana z odprtim in dobrim srcem za delavstvo. Vedno morata torej srce in glava sodelovati in potem bode gotovo zadovoljstvo delavstva najboljša garancija uspešnemu delovanju vsakega podjetja.

Marsikomu se bode zdelo vse to malenkostno in čudi se morada, zakaj ravno o tej stvari tako obširno razpravljam. Zasigram pa vsakega, da so dejansko te malenkosti največjega vpliva na delavstvo in na gospodarsko uspevanje. Imam priliko dan na dan v enem največjih kapitalističnih podjetij v Avstriji to opazovati in zatorej govorim o tej velevažni okoliščini na podlagi dejanskih potreb in vsakdanjih izkušenj. Dalje mi je ravno na podlagi teh izkušenj mogoče opazovati, kako blažilno vpliva ravno tehnika z vsem svojim organizmom na delavstvo, kako ravno tehniki najboljše znajo nesoglasja čistiti in z delavstvom čutiti, ne da bi s tem podjetju škodovali.

Kolikor bolj napreduje tehnika, tem popolnejše stroje postavlja v obrate. Eksaktnejše in bolj komplicirano delo bodri delavčev duh, napenja njegovo zanimanje do splošne izobrazbe in s tem deluje visoko izobraževalno. Posledica temu je, da stopa poedinemu delavcu vse to njegovo delo v čisto drugi obliki pred oči, da delavec izpregleda, kako vrednost in kako vlogo predstavlja njegovo delo za celo narodno gospodarstvo. S tem izpregledom se on sam zainteresira za procvit celega podjetja in to je gotovo največje koristi za gospodarstvo in za uspevanje podjetja.

Ali ni to tudi v veliki meri zasluga tehnike? Gotovo! Kajti ona je tisti pritisk, ki zahteva od poedinega delavca višjo izobrazbo, ona je vspodbuja, ki žene človeškega duha do vedno večjega zanimanja njemu neznanih svetov.

V že preje imenovanem podjetju imam priliko opazovati to visoko vzgojevalno vspodbujajočo tehniko. Monterji, s katerimi imam opraviti, kažejo toliko zanimanja n. pr. pri preiskovanju strojev (električnih, gotovo najtežje najbolj interesantno polje moderne tehnike), da me dostikrat spravijo v zadrego s svojimi vprašanji. In priznati moram, da so vprašanja teh delavcev čisto naravnejša in bolj umestna, kot ona mojih akademsko izobraženih kolegov.

Moderno narodno gospodarstvo udinja svojim potrebam tudi žensko delo; ta pomoč je običajno slabše plačana in zatorej za

splošno delavsko gibanje škodljiva. A tudi v tem slučaju je tehnika poklicana, da bode ta nedostatek odpravila.

One žene, ki so proste gospodinjskih dolžnosti v lastni famijli in ki so torej kakor možje naravno razpoložljive moči za narodno-gospodarsko delo, bodo s pomočjo napredkov tehnike kot enakovredne sodelavke na tem polju izpolnjevale isto kulturno nalogo kot sedaj njen moški konkurent. S pomočjo moderne tehnike se namreč, kakor vidimo, zvišuje zaslužek delavca in s tem odpade potreba, da so njegova žena in njegovi otroci primorani delati v istih obratih in pomagati na ta način za življenske potrebe cele rodbine. S tem zmanjšanjem števila delavskih rok bode napravljen prostor samostojnim delavskim močem ženskega spola. Da bode tudi žena v kratkem času uvidela, da je njeno delo iste vrednosti, kot ono moža, to lahko in za trdno pričakujemo, kakor hitro bode tudi ona dospela do iste premišljene resnosti v svojem poklicu, kjer je danes naše moško delavstvo.

Tehnika bode tudi v tem pogledu pomogla do hitrejšega razvitka žensko-delavskega gibanja in izključila bode popolnoma naravnim potom to danes še nezdravo razmerje med moško in žensko delavsko konkurenco. —

Ta veliki socialno politični pomen tehnike kaže tehniku jasno začrtano pot. Nič mi ni umevnejše, nego ako najdem tehnika socialista, nič neumevnejšega, nego, ako je tehnik zakrknjen buržoa. Tehnika je v svoji notranjosti nekako podobna socialističnemu problemu. Zapreke odstranjevati, neenakosti izenačiti in delo oceniti po njegovi pravi in popolni vrednosti. To je temelj socialističnega nauka in to je tudi temelj moderne tehnike.

Ta jasno začrtana pot se zove: delo na narodno-gospodarskem polju in pomoč socialnemu gibanju našega delavstva. Vsak tehnik je po poklicu naravnim potom postavljen pred nalogo, da izkuša ravno na organizacijskem polju narodnega gospodarstva vodilno vplivati, da si mora z vso silo priboriti tisto upoštevanje, katero mu pristoja na podlagi njegovih zmožnosti.

V korist narodnega gospodarstva zahtevamo tehniki, da se tudi pri nas sistematično izvrši tehnično pravilno razdeljenje dela, da se vse naše narodno gospodarstvo zaveda svoje resnosti in velike naloge. S tem bomo rešili naše narodno gospodarstvo, to bode nam pomoglo, da se materialno in kulturno dvignemo.

Druga naloga — pomoč v socialnem gibanju — je popolnoma umljiva in v naravni zvezi s prvo. Inženir, ki je v vedni dotiki z delavstvom, ki pozna njegovo trudapolno delo v najpodrobnejših fazah, ki razumeva enakostni in pretvarjalni princip v najčistejši

obliki, mora obenem čutiti s podrejenim delavcem človeško, mora spoznavati in v korist gospodarstva lečiti bolezni in rane trpečega delavstva.

Ne samo z umom naj gospodari in organizira, ampak njegovo srce naj upošteva, da stane vsako in tudi najmanjše in najslabše delo toliko in toliko življenja. Pri svojem, za nar. gospodarstvo tako važnem poslu naj ima vedno pred očmi resnico: življenje posameznega najnižjega delavca je ravno toliko vredno, kot ono bogatega podjetnika ali veleizobraženega inteligenta. —

Končno se imamo le še dveh zelo važnih, a zelo spornih vprašanj dotakniti, katerih pravilna rešitev pa koristi tako tehnikom kakor nar. gospodarstvu. In sicer sta vprašanji:

1. Kaj zahtevamo od tehnika poleg njegove strogo strokovne izobrazbe in

2. Kako temeljno stališče mora tehnik napram javni upravi zavzeti in kako je odstraniti nevarnost, da bi tehnik sodeloval v nar. gospodarstvu le kot pomožna moč?

Odgovarjajoč na prvo vprašanje, moramo zahtevati od tehnika poleg njegove korenite strokovne izobrazbe, da je tudi obenem socialni in upravni tehnik in pedagog. Ves gospodarski svet, kateri zahteva z največjo napetostjo racijonelno izkoriščanje telesne in duševne moči poedinca, najde v tehniku šele takrat odločilno podporo, ako ta odgovarja v resnici vsem zahtevam moderne tehnike.

On mora biti socialni tehnik in socialna politika mora biti njegovo najskrbneje negovano polje. Organizacijo kakega podjetja mora ustvariti tehnik na podlagi socialne pravice in modernosti. To mu je tem lažje, ker ni njegovo delo navezano izključno na pisalno mizo, ampak ker ima opraviti v obilni meri v delavnici. On mora z delavci direktno in ne šele potom svojih mojstrov občevati, on mora imeti za vse bolezni, ki se vgnezdijo po krivdi organizacije podjetja ali po krivdi delovoditeljev delavstva, odprte oči in mora pri vsaki priliki in pri vsakem delu dati inicijativo za olajšanje naporenega dela našega delavstva.

Največ razprtij med delavstvom in podjetnikom in največ štrajkov nastane ravno radi nestrpnosti oddelnih mojstrov ali radi domišljavosti in nespametnega ravnanja podjetnika. On mora osebno poznati svoje delavstvo, katero je za podjetje iste ali še večje vrednosti, kot on sam. Z eno besedo, tehnik mora biti poleg svojih strokovnih zmožnosti pravi socialni tehnik.

Da bo ta cilj lažje dosegel, moramo zahtevati, da se daje na naših tehnikah več prilike do izvežbanja v socialno političnih

zadevah. Ne samo priliko študiranja, ampak z odpravo nepotrebne-
nega balasta naj se pri izkušnjah zahteva več socialno politično
znanstvenega dela.

Drugič mora biti on upravni tehnik. Posebno to delo je polje,
katero obljublja nam tehnikom v bodočnosti največje zaposlenje
in katero moramo najbolj upoštevati. Posebno bi svetoval v tem
oziru vsem našim tehnikom, da bi se zanimali za tozadevno litera-
turo tega gibanja na Nemškem.

Delo organizatorja upravnega aparata je najtesneje zvezano
z napredki moderne tehnike. Radi tega nima tehnik na tem polju
nastopati le posredovalno, ampak vplivati ima iniciatorično
Ustroj vsacega podjetja mora biti sezidan na tehnično pravilni
podlagi in ta ustroj se mora tudi v svojem življenju dalje spo-
polnjevati. Ako zahtevamo toraj v upravo nar. gospodarskega
podjetja tehnika, potem mora on skrbeti, da si v zadostni meri pri-
svoji te zmožnosti. In poleg socialno politične izobrazbe na naših
tehnikah zahtevajmo od naše naučne uprave, da bode skrbela v
večji meri tudi za upravno tehnično izobrazbo naših tehnikov.

Tehnik mora biti pa tudi pedagog in sicer napram svojim de-
lavcem. Kolikor bolj raste potreba po višje kvalificiranih delavcih,
tem potrebneje postaja sistematično spopolnjevanje strokovne izo-
brazbe uposlenih delavcev. Naše nižje strokovne šole producirajo
dosti premalo inteligentnih delavcev, predelavcev in mojstrov,
oziroma je poduk na teh šolah presplošen ali premalo specialen.
Radi tega se v modernih podjetjih (v posebno velikem obsegu v
Zdr. dr. Am.) vedno jasneje kaže potreba vzgajati inteligentne de-
lavce v obratu samem, s pomočjo podjetniških mojstrov in
inženirjev.

Tovarniške šole so za podjetja zelo velike koristi. V teh si
podjetje ne zagotavlja samo visoko izobraženega delavskega mate-
terijala, ampak to tovarniško proučevanje vpliva zelo blagodejno
na duha delavstva in na njegovo tesnejšo priklopitev k podjetju.

In ne samo pouk na teh šolah naj bode dolžnost inženirja,
ampak poučuje naj tudi svojo najbližjo okolico; zunaj obrata je
potreba, da tehnik v pedagoškem smislu vpliva na prebival-
stvo, ker s tem koristi sebi in splošnosti. Tehnik naj pokaže
ljudstvu v besedi in dejanju, da ni on le tehnični izvršitelj kon-
struktivnih težkoč, ampak da je nositelj kulture v pravem pomenu
besede; on naj vzgojuje ljudstvo v smislu, da je tehnika duša na-
rodnemu gospodarstvu.

K drugemu vprašanju najti pravilnega odgovora ni težko. Pač
bode težja njegova realizacija, ker naleti na največji odpor kro-

gov, ki so do sedaj dominirali kot vodilne moči narodnogospodarskih vprašanj.

Do sedaj je bila v državni, deželni ali komunalni upravi vseh gospodarskih zadev le formalno - juristična in ne tehnično - realna delavna metoda v navadi. To je nadalje nevzdržljivo. Moderno gospodarstvo zahteva v vsaki upravi tehnično popolno rešitev vseh gospodarskih zadev in radi tega je delitev ene in iste zadeve v juristični glavni in tehnično sekundarni delokrog škodljiva in napačna. Za projektiranje, zasledovanje in realizacijo kaknega gospodarskega načrta je edino tehnično strokovnjaško poslovanje na prvo mesto postaviti. Juristična pomoč je gotovo umestna, a je vedno le sekundarnega pomena.

Le tehnično popoln aparat lahko duševno predela ves upravni material in ustvari iz umestnega načrta narodno gospodarsko vrednost. Nemogoče je, da bi jurist ali filozof ugodno reševal narodno gospodar. probleme, kakor se to žalibog poizkuša n. pr. pri sedanjem kranj. dež. odboru. Tako velevažni načrti, kakor so projektirane železnice in projektirana podeželna centrala na Kranjskem, spadajo izključno v tehnične roke. Radi tega bi svetoval vsem odločilnim krogom, da pravočasno izpremene to taktiko, ako hočejo iz koristnih in zelo ugodnih načrtov ustvariti tehnično popolno delo, katero prinaša lahko največje koristi našemu narodnemu gospodarstvu.

Tehniki so ustvarili tovarne, železnice, ceste, kanale, brzojavno in telefonsko omrežje, tehniki so sezidali palače in monumentalne stavbe, tehniki vedno bolj modernizirajo vse gospodarske obrate in pomnožujejo njih rentabiliteto. Povsod, kamor pogledamo, opazamo, da zahteva vsako delo pomoči tehnične znanosti. In kako izgleda v resnici v vsaki upravi? Ves upravni aparat je v rokah netehnikov; netehniki poizkušajo deliti zdravila tehničnim delom. To je vendar, milo rečeno, narobe svet.

Produktivno delo tehnike mora dobiti v upravi vso veljavo, katero zasluži in katera ji pristoja. Z vso vehemenco moramo zahtevati, da se izroči ves upravni aparat tehničnim strokovnjakom. Kajti le ti morejo obenem skrbeti in garantirati, da bode vsa uprava tehnično dovršena in da bode uspevalo življenje gospodarskih podjetij.

Ker imamo tehniki tako malo odločilnega in vodilnega upliva v državni, deželni ali komunalni upravi, zato tudi tako netehnično izgledajo naši predpisi, tovarniški redi in obrtno pospeševalna sredstva. Edino ta okoliščina je pa tudi kriva žalostnim financi-

elnim težavam; vsa uprava in vsa organizacija namreč do sedaj ne izvira iz tehnično realnega, ampak edino iz juristično formalnega dela.

Iz tega sledi jasno, da ne more biti rešitev vsakega gospodarskega vprašanja eksaktna in ekonomična, ampak neokretna, netehnična in gospodarsko nepravilna, ker vleče za seboj preveč netehničnega balasta. Moderniziranje v tem smislu je neobhodno potrebno in prišlo bode iz svoje lastne gospodarske potrebe.

Ako kratko pregledamo ves vpliv moderne tehnike na splošno življenje človeštva, priznati moramo, da ona vpliva velereformatorično in izobraževalno. In to je tudi ena glavnih zaslug, katere ima tehnika dosedaj in katere si bode še prisvojila. Preobrat vseh današnjih nevzdržljivih družabnih razmer se bode izvajal na gospodarskem polju in to je v direktni odvisnosti od tehnike. Na napredku tehnike sloni torej najvažnejši moment človeštva, to je socialna odrešitev posameznega individija.

V. Naše domače razmere.

Zelo koristno in umestno bi bilo sedaj podati natančno sliko našega narodnogospodarskega stanja, natančno pregledati, kako globoko, bolje rečeno, kako plitvo, je v našem narodu ukoreninjeno prepričanje, da je tehnika duša narodnemu gospodarstvu. A deloma je okvir te razprave preozek, deloma se bojim pričeti s preiskovanjem, ker bi bil rezultat gotovo prežalosten, vsaj za tehnika.

A vkljub temu se imamo vendar vsaj dotakniti tega perečega vprašanja, moramo vsaj od daleč malo posvetiti v našo hišo, da bode mogoče na podlagi teh obrisov nadalnje preiskovanja. Gotovo je zelo koristno za naše narodno gospodarstvo, ako vsak dan intenzivneje zbadamo v naše telo, ako nikdar ne pozabimo naših slabosti in ne redimo preveč naše domišljavosti. Kakor je koristno za gospodarstvo poedine familije, ako kažejo njeni členi gospodarju svoje pomanjkljive ude, da jim ta pomore, oziroma da odstrani bolni člen od celega organizma, tako zelo koristno je za naše narodno gospodarstvo, ako smo odkritosrčni, vedno in vsepovsodi, in ako neprenehoma vstrajamo na stališču, da le s pomočjo dejstvenih napredkov koristimo našemu narodu.

Podati hočem v sledečem le nekaj poglobitvenih napak, katere najbolj škodujejo našemu narodnemu gospodarstvu, oziroma katere so deloma zakrivile, da nam ni bilo mogoče v tem zadnjem

stoletju tako napredovati kakor drugi narodi. In končno nam je še preudariti, na kak način bi se dalo zamujeno popraviti, oziroma v kateri panogi narodnega gospodarstva je nam potreba največje agilnosti in največje skrbi.

Na tehničnem polju nimamo Slovenci nič specifično samostojnega, saj nam še celo primanjkuje besednega zaklada, da bi se mogli brez težave o tehničnih problemih v slovenskem jeziku razgovarjati. To, kar imamo in kar imenujemo svoje, je izposojeno od naših sosedov - Nemcev in lahko smo jim hvaležni za te pridobitke. Priznati moramo, in to ni nobena samohvala, da smo se pri njih še dokaj pridno učili in precej sprejeli v lastno korist. Prevezli smo od njih vso korist napredkov moderne tehnike, podedovali smo pa tudi od njih vse napake upravne organizacije.

Iz tega razloga tudi sledi, zakaj vse naše gospodarske institucije nosijo na sebi neko karakteristično vihravost, nekaj, kar človeka pri natančnem pregledovanju spominja, da je vse to že videl nekje, a v popolnejši obliki. Katerikoli obrat sem pri nas ogledal, vedno sem moral konstatirati, da je najti v njem naprave, katere odgovarjajo najmodernejšim napredkom tehnike, in naprave, katere spada že skoro v kak tehnični muzej.

Zdi se mi, kadar gledam tak obrat, kakor da bi videl pred seboj brhko dekle, katero ima na spodnjem delu telesa moderni jupe-culotte, na zgornjem domačo jopo in na glavi zopet moderen florentinec. In kakor ta, ki je nataknila vse to nase in si domišlja, da ji ta maškarada izborno pristoja, ne zapazi, da ne spada skupaj vse to in da se nikakor ne vjema s celoto, tako tudi marsikateri naš podjetnik ne vidi disharmonije v celi organizaciji podjetja.

Tako nekako bi karakteriziral vso stavbo ali bolje rečeno kočo našega narodnega gospodarstva. Moderna tehnika nas je oblikovala, odprla nam svoje prostorne hrame, a mi nismo izpregledali z obema očesoma, ampak samo pomežiknili smo in smo že mislili, da smo prav vse videli in sprejeli v sé.

In sedaj se prička naša zavedna in »praktične razmere upoštevajoča« javnost, ali bi nam dala na glavo moderen florentinec ali slikovito pečo. Eno kot drugo moramo odkloniti; mi nismo agraren narod. Ampak nahajamo se v prehodnem stadiju kmetijstva k industrializaciji. In s tega stališča nam je vedno presojati naše gospodarske razmere.

Politika našega narodnega gospodarstva je lahkomiselna, brez vse resnosti. Naše moči neodpustljivo razkosavamo, mi varčimo le v velikem in ne v malem, kar je največja krivda vsakega narodnega gospodarstva, kakor sem že preje v II. poglavju po-

kazal. Pri nas se računa le s trenutkom, iz rok v usta in ne upošteva trajnosti, prihodnosti in celega okvirja celokupnega gospodarstva.

Resnico te trditve je najjasneje dokazala meseca junija končana porotna obravnava o Glavni posojilnici v Ljubljani. Kdor se je zanimal za ta proces, je našel v njem zelo veliko vezanimivega gradiva. To je bila slika celega našega narodnega gospodarstva in v sebi je imela celo vrsto gospodarskih podjetij.

Ta obravnava je pokazala, kako se ne sme in ne more gospodariti, ako nočemo škodovati sebi in celemu narodnemu gospodarstvu. V procesu smo videli, na kako nezdravem temelju je bilo zgrajeno že glavno podjetje, kako neverjetno lahkomiselnost so bile denarne transakcije, kako nepremišljeno so se kupovale vodne moči v industrialne namene, kako nespametno se je ravnilo z bogatimi gozdovi in s kako lahkomiselnostjo so se ustvarjala trgovska podjetja. Vsakemu priporočam, da ta proces natančneje preštudira, kajti v njem tiči cela resnica naše žalostne mizerije, naše gospodarske zaostalosti.

Našemu narodnemu gospodarstvu pa tudi brezmejno škoduje strankarski lokalizem. Vse, kar se tam doli pri nas ustvari, nosi na sebi pečat strankarskega sredstva. Nobene velike ideje, nobenega celokupnega gospodarskega interesa in nobenega smotrenega cilja ne najdemo na teh gospodarskih institucijah. Izjeme so pač, a le zelo redko posejane.

Posebno značilno za to dejstvo je vprašanje, katero se vedno brez izjeme stavi, ako se ustanovi kako novo podjetje. Ne vpraša se, ali je za splošno narodno gospodarstvo to podjetje potrebno, ne vpraša se, ali bo koristilo našemu napredku to podjetje v tej obliki, in ne vpraša se, kako sposobne so organizatorične osebe in kako moderno in na kaki trdni podlagi je ustvarjeno podjetje. Ampak vpraša se, je li podjetje liberalno ali klerikalno in koga se misli preskrbeti s kako sinekuro. In po tem principu se ravna. To je vendar zločinska brezmiselnost.

Radi tega pa takih podjetij pri nas toliko pogine. Strankarska konkurenca mora vsako, v splošnem še tako potrebno podjetje uničiti. In tudi denarni zavodi, kateri bi imeli opazati najstrožjo previdnost v svojem poslovanju, ker so sredstva našega gospodarskega gibanja, slepo slede tej lokalno strankarski strasti.

In brez vse moči stojimo napram tej preteči nevarnosti. Ta strankarski lokalizem, to rodoljubarstvo nam uničuje najboljše moči, nas v gospodarskem boju popolnoma slabi. In če premišljujemo o teh žalostnih razmerah, poraja se nam le ena želja,

da bi že vendar vrag vzel ves ta liberalizem in klerikalizem, da bi se vendar že mogla prosteje razvijati socialistična stranka, ki ima edina temeljit in realen program za bodočnost.

Nič boljše ne vpliva na naše narodno gospodarstvo pretirani in neumestni nacionalizem. Nič nimam proti temu, da se goji v šoli, doma in po gostilnah. A za boga, proč ž njim, daleč proč od vsakega narodnogospodarskega dela. Kaj ima od nacionalizma Žalska pivovarna, koliko koristi je prinesel nacionalizem puškarskemu podjetju na Koroškem? Nič koristi, samo škodo!

In tudi naš šolski aparat je nepopolen in za razvitek narodnega gospodarstva nepripraven. Primanjkuje nam nižje-tehnično strokovnih šol in primanjkuje nam splošno ljudskih izobraževališč. Edina obrtna šola, katero imamo, oziroma katero dobimo, ne zadostuje. Število teh šol bi se moralo pomnožiti ali pa je ustvariti manjše specialne strokovne šole v različnih industrijskih krajih. Te zadnje bi po mojem mnenju bolj vplivale na naš razvitek kakor prve, popolne obrtne šole. Posebno pa nam je potreba tega šolstva v Trstu, na Goriškem in Gorenjskem.

Tehnikov nam ravno ne primanjkuje in preje bi trdil, da imamo te tehnične inteligence še celo preveč, ker se jih velika večina mora potikati po tujini. A primanjkuje nam strokovno izobraženih delavcev, predelavcev, monterjev in mojstrov. Radi tega bi svetoval naši mladini, da se posveti v obilnejši meri temu poklicu. Ne mislite, da imajo ti strokovno izobraženi delavci dosti slabeje perspektivo kot višje izobraženo delavstvo. Ne! Lahko si zasigurajo lepo prihodnost. Na Dunaju, recimo, živi neštevilno inženirjev, kateri bi bili veseli, da bi imeli take dohodke ko kak monter ali predelavec; o primeri z mojstri niti ne govorim.

Prav posebno pa vplivajo na razvitek narodnega gospodarstva splošna ljudska izobraževališča, ljudske univerze. Človek, ki pride v resnejšo starost in ko zapazi, da mu še marsikaj na duševni izobrazbi primanjkuje, najde v teh institucijah največjo vspodbujajo k nadaljnjemu razmotrivanju in samostojnemu delu. Menda eksistira pri nas le eno tako izobraževališče, ljudski dom v Ljubljani; a še o tem mi ni znano, ako je posvečen temu namenu in ako odgovarja potrebam.

Ustanovimo za naše delavstvo, za naše ženstvo take ljudske univerze! Na našem narodnogospodarskem telesu bomo čutili njihov veliki in občekoristni vpliv.

Nadaljna velika krivda našega slabega narodnogospodarskega stanja je lahkomišno razkosavanje naravne delavne energije. Vodnih moči imamo na Slovenskem veliko na razpolago. A delamo ž njimi, kot »svinja s koritom«. Ali mislite, da to blagodejno vpliva na gospodarstvo? Gotovo ne! Tu se moramo strogo držati načela, da je varčenje v malem eden glavnih faktorjev umnega gospodarstva.

In ako ne bode med to lahkomišno razkosavanje kmalu posegla državna ali deželna nadziralna oblast, bode v prihodnosti marsikateri koristen in potreben načrt neizvedljiv, ker se tako potratno ravna ž našimi naravnimi zakladi. A imam bolj malo upanja do pomoči od te strani. Kajti ona sama (dežela) ravna nepremišljeno, brez cilja in brez resnosti, da tem lepše cvete strankarski lokalizem, kakor vidimo sedaj na Kranjskem.

Da je tudi naš upravni aparat popolnoma nemoderen, je znano in seveda umljivo. Kamor pogledamo, v komunalno ali deželno gospodarstvo, povsod najdemo uprav klasično izveden princip: nič upravne moči tehnikom, vse juristom in lajikom. In temu principu primerno je tudi tozadevno gospodarstvo.

Kake izrodke more napraviti to napačno načelo, pokažem s sledečim slučajem, kateri se je zgodil pred par leti v čast in slavo dunajske komunalne uprave.

Dunajska občina je potrebovala za svoje plinovo omrežje novih cevi, katere si je naročila pri večji nemški tvrdki. Višji komunalni uradnik, ki je imel vso to zadevo v opravljanju, se je odpeljal v Berlin, da sklene pogodbo. Po končanih opravilih so osrečili Berolinski občinski svetniki tega dunajskega »strokovnjaka« s tem, da so mu razkazovali najnovejše berolinske stavbe in podjetja v samoumevni nadi, da bode to tega strokovnjaka vrlo zanimalo in da mogoče tudi izreče v enem ali drugem slučaju stvarno kritiko. Tako pridejo tudi v nek zunanji okraj Berolina, na krasno, dolgo in novo cesto. Vse je bilo dogotovljeno, tudi tramvajski tir položen, le hiš ni bilo ob cesti.

Naš »strokovnjak« gleda in gleda, in se čudi. Končno vendar bojazljivo vpraša, kako da ni nič hiš ob cesti. Odgovor sledi, da bodo v kratkem sezidane. Njegov obraz postaja vedno bolj »neumljiv«; njegovo čudenje je vedno večje in končno vendar še bojazljiveje vpraša, zakaj da so ceste preje sezidali ko hiše.

Sedaj so pač njegovi berolinski kolegi uvideli, kako znanstveno svetilko imajo pred seboj; v zabavo so mu pač povedali, kako je navada v Berlinu v takih sličnih slučajih. Najpreje

sezidajo cesto, polože kablje in plinove cevi v zemljo, sezidajo kanale, polože železnični tir in asfaltirajo ali tlakujejo na drug način ceste; potem, ob zidani cesti, grade hiše.

In mislite, da je bilo možu dovelj tega popra? Razjasniti je moral ta dogodek še na Dunaju, intervjujočim časnikarjem in prodajal to samoumevno in pametno načelo kot bogve kako modrost.

Na Dunaju je bil pač navajen, da stoje že dolgo vrsto let hiše ob prostoru, s katerega naj pozneje postane cesta. In ko je srečno tudi cesta dograjena, pridejo čez par mesecev delavci, raztrgajo cesto, sezidajo kanal in zopet cesto popravijo. Čez par mesecev potem zopet raztrgajo cesto in polože notri plinove cevi. In zopet par mesecev in pridejo delavci s krampi in lopatami in polože železnični tir. Zopet cesta poravnana, čez par mesecev cesta zopet razorana — in tako dalje, vedno tako lepo moderno, tako tehnično popolno dalje, ravna in vodi naš upravni aparat njemu zaupano gospodarstvo.

Ali ni to karakterističen vzgled našega nemodernega upravnega aparata? Ali ni to nespametno gospodarstvo najti v vseli slučajih, v vsakem mestu? Ali res ne uvidite, da je potreba deželno in komunalno upravo popolnoma preustrojiti? Že v prejšnjem odstavku sem govoril o tej potrebi in tudi za naše domače razmere mi ni nič drugega pristaviti kakor, proč z juristično formalno in na njeno mesto tehnično realno metodo vsega dela našega upravnega aparata.

To bi bile v glavnih potezih največje napake, katere škodujejo našemu gospodarskemu telesu. Priklopiti moramo tem še veliko število manjših, a te niso tako velikega pomena za našo produktivnost kakor navedene.

Duh vsega našega narodnega gospodarstva moramo modernizirati in sicer na ta način, da pritegnemo k temu narodnogospodarskemu delu kolikor mogoče veliko tehnikov. Le ti imajo popolne zmožnosti, da vodijo gospodarsko delo uspešno, le tem je mogoče na podlagi strogo tehnične rešitve vsako narodnogospodarsko delo dvigniti v njegovi produktivnosti in dvigniti s tem naše narodno bogastvo.

V naši moči je, da te napake odstranjujemo in s tem dvignemo korist našega dela. In prepričan sem, da bomo to tudi dosegli, akoravno nisem tak optimist, da bi pričakoval ta preobrat že v bližnji prihodnosti. Nekaj drugega pa je z napako, ki leži v naši krvi.

Mnenja sem, da leži ena največjih zaprek, da ne napredujemo razmerno z drugimi narodi, v naši rasi. Izvanrednega dela, cvetočo rast narodnega blagostanja je pričakovati le od izbornega materiala, kateri se je ojeklenil v boju življenja.

V naši rasi leži nekaj mehkega, za boj neutrujenega in v duhu slabega. To je nam vsem Jugoslovanom tipično. Od kje smo to podedovali? Domnevam, da je to posledica nepravlega krvnega mešanja. Chamberlain pravi v »Grundlagen des XIX. Jahrhunderts«: »Nur ganz bestimmte und beschränkte Blutmischung sind für die Veredlung einer Rasse förderlich«, in istotam dalje »dem Entstehen ausserordentlicher Rassen geht ausnahmslos eine Blutmischung voraus«. In jaz izvajam tudi za naš narod, da mu primanjkuje pravega krvnega mešanja.

Ekspanzivnosti nismo nikdar poznali. Vsi drugi narodi so hiteli mino nas in preko nas; nam je ostala edino obramba v vseh minolih stoletjih. Vso moč in malenkostno jeklenost, katero še najdemo v naših ljudeh, je tega poroda. Defenzivno so se bojevali naši pradedje, da ohranijo črvičku življenje, in ko je prišla boljša prihodnost, prilika, da bi iztegnili naše roke in da bi se povzdignil naš duh preko naše lokalne malenkosti, oslabele so moči, srčnosti in poleta je manjkalo.

Kakor je splošno strokovnjaško mnenje, je za izvanredno trdno in odlično raso navečjega vpliva mešanje azijske in semitske krvi. Kolikorkrat to čitam, vstajajo mi v duhu neštevilni zgodovinski dokazi tega dejstva in nehote dajem večino naših rasnih napak na rovaš primanjkujočega mešanja krvi. Zakaj ni v našem organizmu nekaj semitske krvi! Kako bi to pospešilo našo gibčnost in naš procvit!

Temu seveda danes ni odpomoči. To dedščino smo prevzeli in nositi jo moramo na našem sklonjenem hrbtu. V naši krvi leži precej krivde naše zaostalosti in le izvanredna marljivost, tehnično premišljeno organiziranje našega dela in narodnogospodarska ugodnost naše lege v mednarodnem koncertu morejo popraviti, kar je davna preteklost na našem narodu zakrivila, da nam primanjkuje vseh tistih duševnih in fizičnih lastnosti boljše razvitih narodov.

Kar se tiče zunanje ureditve oziroma preureditve našega narodnogospodarskega dela je omeniti, da moramo biti najprej prepričani o tem, kaj smo in kaj hočemo. Naša pot je, iz kmetijstva k industrializaciji. To je že vsa naša bolj zrela javnost izpregledala in radi tega mi ni treba o tem na dolgo razpravljati; ampak mi vzamemo to dejstvo kot resnični tok našega narodnega

gospodarstva in na podlagi tega konstatiranja toraj sklepamo, kaj nam je storiti v splošnem, da dvignemo naše narodno gospodarstvo.

Vsa modrost našega procvita leži v eni potrebi in sicer, da dvignemo našo industrijo. O tem sem že govoril v 10. zvezku N. Z. (VI. letnik) in radi tega ne bodem starih referatov ponavljal.

Omenil sem tamkaj, da je za nas življenskega pomena, da si ustvarimo mogočno železno industrijo. In to moram danes ponavljati. In če imam to dejstvo še neštivilnokrat ponavljati, storil bom to trdovratno iz prepričanja, da je ta rešitev za naše narodno gospodarstvo v resnici edino prava. Seveda razumem pod železno industrijo vse glavne panoge te industrije. Torej lastne plavže in raztezovalnice (Walzwerke), strojne tovarne, livarne in železne trgovine. Te poslednje ne samo za lokalne potrebe, katerih imamo že sedaj obilo, ampak za eksport.

Delavne sile imamo za to delo dovelj in sicer na Gorenjskem, tako da nam ne bode potreba računati z neracionelnim izrabljanjem in visoko ceno premoga. Seveda nas vodne moči ne bodo čakale do sodnega dne, ampak treba je to delo kolikor mogoče pospešiti.

In ako gledam na našem industrialnem polju dalje, prihajam na marsikatero stroko, katero ustanoviti, oziroma spopolniti bi bilo največjega pomena in največje koristi za naše narodno gospodarstvo. Potrebujemo kemično industrijo, sladkorne tovarne, večje domače podjetje cementa; razviti se mora tudi tekstilna in papirna industrija.

Dokazovati in utemeljevati potrebo in koristnost gojenja navedenih industrialnih panog je seveda le v natančnem podrobnem delu mogoče in sicer za vsako stroko posebej. Vsako tako vprašanje zahteva temeljitega proučevanja, ker ne smemo tozadevnega odgovora nikdar le z ozirom na poedino novo podjetje rešiti, ampak vedno z ozirom na stanje celega našega gospodarstva.

Akoravno je naša glavna in prva skrb obrnjena na povzdigo industrializacije naših krajev, seveda ne smemo pozabiti našega kmetijstva. Tudi to bode blagostanju naroda dosti več koristilo, ako se povspne na racionalnejše obdelovanje zemlje, kakor to dela do danes. Prav posebno intenzivno bi svetoval našim kmetovalcem, da pazno zasledujejo napredke elektrotehnike, katera ravno za kmetijstvo prihaja z vsakim dnevom v večje in umestneje upoštevanje.

Tudi v našem kmetijstvu mora biti že jasno, da vsak napredek in vsako dviganje produktivnosti tiči edino v mehaniziranju obrata. Radi tega se mora naše kmetijstvo z večjim zanimanjem obrniti do poljedelskih strojev, nego je storilo to do danes. Ker poedini tega sam storiti ne more, skrbe naj cele občine in večji okraji, da preskrbe kmetovalcem potrebnih strojev in pa seveda potrebnega tehničnega pouka.

Bodisi za industrializacijo ali kmetijstvo — potreba je nam nujnega in marljivega dela in natančnega preštudiranja odvisnosti raznih panog narodnega gospodarstva. Eno formulo pa moramo postaviti, katero imamo vedno in brezobzirno upoštevati, katera je eksistenčnega pomena ne le za dotično novo podjetje, ampak za celo harmonično vjemanje našega gospodarstva. To se glasi: Vsako podjetje mora biti v prvi vrsti tehnično popolno in v drugi vrsti moramo v vsakem obratu skrbeti za strogo tehnično ekonomično organizacijo. Ako uporabljamo vedno in povsod to postavbo, ako se otresemo v upravi narodnogospodarskega dela vseh juristično formalnih spon, potem zasiguramo našemu delu trajno vrednost in mogočen procvit našega celotnega narodnega gospodarstva.

Naša moderna tehnika je revolucionirala vse naše narodno gospodarstvo. In kakor potrebuje vsaka nova ideja nekaj časa, da postane popularna, tako se ima seveda tudi moderna tehnika boriti, da si prisvoji svoje gospodarstvo, da najde s svojim novim naziranjem pot v zadnji kotiček kulture. Ker je pa to popolnoma naraven proces, nimamo nobenega vzroka dvomiti o uspehu resnično odreševalnega dela moderne tehnike v zvezi z narodnim gospodarstvom.

Z vso močjo se moramo samo otresti nenaravnih spon kapitalizma, starokopitnega in nezasluženga precenjevanja kapitalizma. Na popolnoma realnih tleh moderne tehnike bomo našli resnico, ki bode edina vodila vse naše narodno gospodarstvo do zaželenih uspehov.

Otresti se moramo neopravičeno razširjenega mnenja, da seje moderna tehnika bedo in brezdelnost med maso ljudstva. Le kruto gospodarstvo kapitalizma je zakrivilo, da je napredek časih korakal čez trupla delavcev. Tehnika je z vso silo svojega znanstvenega dela stremila, da se zviša varnost njenega dela, da se olajša telesni napor delavca. Moderna tehnika stremi za ciljem, da napravi napredek v resnici napredek, povsod in za vse.

Moderna tehnika je najboljša garancija, da se blagoslov napredka ne bode stekal le v žepe kapitalista, dočim delavstvo trpi pomanjkanje, ampak da se bode stekal ta blagoslov na vse delavstvo, vsa ljudstva. Moderna tehnika bode naše osvobodjenje, tehnika nas bode rešila kapitalizma.

Tako je tudi za svetovni preobrat naša moderna tehnika v zvezi z modernim nar. gospodarstvom ona vodilna moč, ki vedno silneje in vedno samostojneje tira vso maso delavnega ljudstva naravno pot naprej do cilja. Moderna tehnika je neizčrpljiv studenec potencialne energije borečega človeštva.

In radi tega ima naše delavstvo iz veseljem pozdravljati to koristno delo tehnike, ima z veseljem pozdravljati napredujoče mehaniziranje gospodarskega dela. Z največjim entuziazmom kličem le v interesu borečega se delavstva: pozdravljeni mi parni stroj, srčno mi pozdravljena električna energija!

Na tem prostranem in mogočnem kulturnem polju moderne tehnike iščemo našo rešitev, temu modernemu tehničnemu napredku podajamo naše roke v skupno in koristno delo. Pozdravljena toraj moderna tehnika, ti osvoboditeljica nenaravnih naših spon!

Naša vera v Tebe, moderna tehnika, je brez meja, naše zaupanje v Tebe je naše življenje!

Inž. DRAG. GUSTINČIČ:

Doneski k agrarnemu vprašanju na Kranjskem.

(Konec.)

VI.

Poučevanje o melioracijah in poljedelstvu.

Pred vsem nam je potreba znanja in umevanja modernih poljedelsko-melioracijskih principov, ako jih hočemo uvesti v naše gospodarstvo. »Znanje« se nanaša na poklicane organe, ki naj moderno poljedelstvo pri nas vpeljejo in uveljavijo, »umevanje« na interesanta-poljedelca.

V začetku te razprave smo bili povedali, da gre za to, da vpeljemo v naše poljedelstvo najvažnejši gospodarski princip: »znanstvenost«. Jasno je torej, da nam more princip znanstve-

nosti vdomačiti in uveljaviti samo resen znanstvenik, a zdi se mi, da baš v tej točki naša odločujoča javna mnenja zelo diferirajo in zato se mi zdi, da ne bo odveč, ako tu preciziramo strokovno stališče.

Že v III. odstavku smo opozorili na skromno obliko vseh melioracijskih naprav. Ta skromna vnanjost vedno zapelje lajika k napačnemu ocenjevanju melioracijskega dela in zato je čisto naravno, če se potem vprašuje: »Koga naj pokličem za ta dela, inženirja ali travniškega mojstra?« Isto velja glede poučevanja: »Kdo naj torej poučuje, inženir, ali travniški mojster?« Cenejši je gotovo travniški mojster.

V vsaki drugi literaturi bi me bilo pošteno sram primerjati ta dva stanova, pri nas je to pojasnilo potrebno, zato naj mi dragi kolegi oprostijo.

Inženir je poklican, da stoji na čelu vsemu blagovnemu proizvajanju, in kjer se to ne vpoštevata, tam blagovno proizvajanje boleha. Njegova naloga ne obstoja samo v tem, da po svojih specialnih strokovnih zmožnostih vrši najpopolnejšo kontrolo v proizvajanju, ampak da vodi in poučuje. Poučevati pa mora in sme samo strokovni naobraženec, kateremu so vse podrobnosti predmeta dobro znane in čigar znanje sloni na trdni podlagi osnovnih ved. Melioracijski nauk je sinteza matematične, geodetične, fizikalne, kemijske, pedologične, geologične, meteorologične, klimatologične, hidrologične itd. ter botanične vede in le oni, ki pozna vse te vede v njihovih celih obsegih, bo mogel našega poljedelca o melioracijah dobro poučiti. Strokovnjak mora imeti za svoje nauke trdne kriterije. Te si more ustvariti samo človek, ki ima v svoji stroki kolikor mogoče široko obzorje in ki je sposoben, da v svoji stroki dalje raziskuje, spopolnjuje sebe in vedo. Travniški mojster pride v travniško šolo z ljudskošolsko izobrazbo. V treh letih se mu tam podajo osnovni pojmi o melioracijskih delih. Vadi se z lopato v roki, kako se imajo izkopati cevni jarki, s kopačem v roki, kako se imajo polagati cevi, mora pravilno sam gnojiti, puliti plevel itd. V nemških travniških šolah mora izkopati vsak gojenec vsako leto najmanj 54 delovnih dni. Vsa izobrazba njegova stremi torej za tem, da ga vsposobi za razumnega polirja v melioracijskih delih, in torej ne za tem, da bi napravila iz njega učitelja. Sicer je res, da so v Nemčiji travniški mojstri celo učitelji na travniških šolah. Nekateri celo dobro poznani, kakor n. pr. Heinemann v Liegenu, ki je napisal neko hidravlično knjigo za travniške mojstre — toda prvič so nemške travniške šole

veliko popolnejše od naših, drugič pa morem pripomniti, da moderna kulturna tehnika empirična dela nemških travniških šol absolutno zavrača! Odločno pa moram protestirati proti temu, da se nazivljejo »travniške mojstre« gojenci kake kmetijske šole. Če so komu znani osnovni pojmi o gnojenju, še dolgo ni »travniški mojster«.

Kolike vrednosti in kolikega pomena so za poljedelstvo res strokovno temeljito naobražene vodilne moči, lahko spoznamo na organizacijah velikih privatnih domen, ki si lahko oskrbujejo akademično kvalificirane tehnike. Za tem idealom stremijo v novejšem času tudi vse javne uprave. Tržaško namestništvo ima za poljedelstvo potovalnega učitelja inženirja poljedelstva, goriška kmetijska šola je imela do pred kratkim dva inženirja učitelja, Štajerska in Istra imata svoje inženirje-učitelje za poljedelstvo in tudi na Kranjskem sta že dva nastavljena.

»Toda tu gre le za travništvo!«

Da, s travništvom se začneja poljedelstvo. Podlaga, fundament poljedelstvu pri nas je živinoreja, živinoreji pa umno travništvo. Podpirati in gojiti živinorejo prej ko travništvo se pravi: pričeti zidati hišo pri slemenu. Travništvo pa sodi tudi med najbolj komplicirana poljedelsko gospodarska vprašanja, in zato je neumestno, če se bagatelizira.

V obče se sodi, da so akademično naobražene učne moči predrage za poučevanje. Drago je vedno to, kar je slabo. Poleg tega pa moram tu opozoriti, še na nekaj, česar ne smemo izgubiti izpred oči: naša največja skrb mora biti, da si pridobimo pri našem kmetu zaupanje. Eno samo površno predavanje v kakem kraju nam lahko več škodi, kakor nam more deset dobrih koristiti. Nič ni težjega kakor poslovanje med kmetom brez zaupanja.

Predavatelj o travništvu mora torej biti dobro podkovan strokovnjak in ta more biti edino inženir kulturne tehnike ali vsaj inženir poljedelstva. Od predavatelja zahtevamo dalje še sledeče zmožnosti:

1. mora biti popolnoma večšč ljudskega jezika,
2. mora biti res dober predavatelj in
3. dober poznavalec gospodarskih odnošajev dotičnega kraja.

Predava naj se samo v krajih, kjer se nameravajo izvršiti melioracije. Predavanja naj ne bodo posamezna, ker se v enem samem predavanju ne da nikoli povedati to in toliko, kar in

kolikor je potrebno, da se vzbudi v kmetu potrebno zanimanje in potrebno umevanje. Predava naj se torej v ciklih, obenem pa naj se oskrbe poljudno pisane brošurice z vsebino predavanj, ki naj se po predavanjih porazdele med občinstvo. Na ta način bomo gotovo v kratkem dosegli in vzgojili povsod potrebno zanimanje za naše delo in umevanje tehničnih in gospodarskih naprav. Tožbe o nedostopnosti našega poljedelca za moderne napredke v poljedelstvu bodo kmalu izginile in mi bomo izpoznali, da smo s takimi tožbami le obsojali sami sebe.

Končno pa moram še na nekaj opozoriti. V zadnjem času se porajajo skeptična mnenja o uspehih nižjih poljedelskih šol in se hoče vsiliti prepričanje, da bi bilo najbolje, da se sploh opuste, in uvedejo po deželi samo nekaki zimski kurzi. Kdor širi taka mnenja, se hoče po sili osmešiti. Poučevanje v poljedelstvu brez eksperimentov je ničevno 1. ker se učitelj sam ne more uveriti o tem, kar predava, 2. radi tega, ker je ravno v poljedelstvu najbolj potreben nazoren pouk! Kurzi so skrajno sredstvo, katerega se nam je oprijeti tam, kjer ni drugače in ker ni drugače — sicer pa mora iti naša težnja za tem, da se poljedelske šole kolikor mogoče pomnože. Le poljedelska šola in le dobra šola, ki ima na razpolago kolikormogoče dosti učil in zbirk in poizkusnih naprav, nam more resnično izobraziti našega poljedelca in pomagati našemu, do skrajne možnosti zanemarjenemu poljedelstvu na noge. Vsi naši kmetje ne morejo pošiljati svojih sinov v poljedelske šole, to je res. Toda en sam dobro naobražen poljedelec v vasi bo poljedelstvu — ker je ravno stalno tam — več v dotičnem kraju koristil, kakor cela vrsta neeksperimentalnih predavanj. Cikelska predavanja in kurzi so kajpada dobra, ako so dobro podana, toda njihovega pomena ne smemo precenjevati. Taka predavanja bodo le tam resnično obrodila dobre sadove, kjer so jim tla že sicer dobro pripravljena.

Dobre poljedelske šole in dobri učitelji so edini stabilni temelj poljedelstvu.



Donesek k zdravniški terminologiji.

Z znanstvenim razvojem je pri malih narodih v detinski dobi velik križ. Ako napišeš kako razpravo, ki ni slučajno literarna v ožjem smislu, najdeš gluha ušesa povsodi, ona pa, ki slišijo, te opravljajo, da si hočeš delati samo osebno reklamo. Še lepše pa je, ako se razne kosmate vesti pohujšujejo nad teboj, tedaj ti gotovo preide veselje, še kdaj pridigati v hlevu.

Mi Slovenci smo gotovo med narodi unikum. V dobi, ko že nad pol stoletja zahtevamo svojo univerzo in ko imamo že baje pripravljen cel štab vseučiliških docentov — za juridično fakulteto je numerus že clausus — nam pišejo knjige o socializmu profesorji bogoslovja. Da posveti nekoliko v temo seksualne nevednosti in nespametnosti, mora pisati — škof, seveda po svoje. Ambiciozen filozof napiše modroslovno razpravo — vobče se niti ne zmenijo zanjo, kot da bi imeli takih reči kot smeti. In hvala usodi, ki nam je dala poleg docentov, professorskega in zdravniškega društva tudi advokata dr. Tuma! Ako ne bi bilo dr. Tume, bi vsak pojav našega stremjenja ostal neopažen, zagrnjen v neprodirno temo. On pa je ostal duševno mlad in z mladim duhom spremlja nas mlade po naših potih.

Da preidem na konkreten slučaj! Pred dobrim letom sem z nemalimi gmotnimi žrtvami izdal knjižico »Telesni naš postanek, razvoj in konec«. Kaj sem nameraval ž njo, stoji v predgovoru. In moral sem čakati ravno eno leto, da je advokat dr. Tuma napisal o knjigi in problemu članek v »N. Z.« št. 9—10. Pač, tudi neki »strokovnjak« se je v decemberski številki lanskega »Zvona« oglasil z očitkom, da sem še mlad! In s tem se je »strokovna« ocena začela in nehala. Zanimivo pa je za razmere pri nas, da je »Slovenski Narod«, ta veliki pospeševatelj slovenske kulture, odklonil priobčitev medicinske ocene. Stvar je popolnoma zamolčala tudi radikalna »Omašina«, dasiravno je dobila recenzijski eksemplar in sem bil še potem dva meseca član radikalne organizacije. Pač pa sta o zadevi spregovorila »Veda« in »Čas« — seveda po svoje.

Vprašanje slovenske znanstvene terminologije je pri nas pač še v zametku. Obstojajo sicer razni odseki za nabiranje terminov, toda do zdaj niso vsi skupaj dali od sebe še nobene

fige, da se izrazim po Prešernovo. Za zdravniško terminologijo se je osnoval »klub slovenskih medicincev na dunajski univerzi«, tudi zdravniško društvo ima tako firmo v svojih predalih — a vsi ti gredo lahko rakom žvižgat. Kdor hoče na tem polju res kaj doseči, mora zgrabit in medias res t. j. v resnično življenje in njegove potrebe. Obravnavati s predavanji, članki, brošurami, knjigami posamezna v to neizmerno stroko spadajoča vprašanja, in terminologija bo kmalu tu, ne na mrtvih papirnih polah, temveč med živim narodom.

Seveda vsako tako stvar je treba od vseh strani pretresti. Če kje, je tu na mestu kritika in kritik kritika. Zato sem dr. Tumi v resnici hvaležen, da je kot advokat čutil potrebo, dregniti naše zdravnike strokovnjake malo pod rebra. Kakor pa ne sme biti nazor ali beseda pisateljeva samo avtoritativna, tako mora tudi kritikova se izkazati v ognju. Le na ta način je moči priti do jasnosti.

Kritik moje knjižice se mora izjaviti v treh vprašanjih: 1. ali je tak spis smotren; 2. kako se je ta smoter dosegel, 3. terminologija.

Dr. Tuma je odločno zato, da je živa potreba po podobnih razpravah. Sicer se pa v tem strinja z nama celo ljubljanski škof, ljubljanski pospeševatelji kulture pa lahko še nadalje vihajo svoje nosove.*) Način razprave pa kritiku ne ugaja. »Bolje bi bilo, da bi Černič opustil oddelke »Rast in delo«, »Propad in smrt«, nego da jih je tako na kratko in površno odpravil.« (N. Z. VIII. str. 264.) Ako bi bil hotel te probleme natančneje in razumljivo obrazložiti, bi rabil samo za to najmanj dvojni sedanji obseg, poleg tega mnogo slik, česar pa nisem mogel kar tako tvegati. Sicer sem pa namignil, da se o priliki lotim tudi te strani — seveda pod ugodnejšimi zvezdami! Da pa je za pregled čez celotno vprašanje vendarle dovolj natančnosti, mi izpričujejo izjave od mnogih strani.

Če si z dr.jem Tumo že glede načina obdelave nisva skladna, sva si pa glede nekaterih terminov naravnost v laseh. Meni je bil vrhovni princip, napraviti snov razumljivo. Kaj mi pomaga še tako lep in precizen termin, če me pa nikdo ne razume. S tega stališča sem porabil sempatije

*) Ni brez mičnosti sledeči intermezzo, ki se mi je pripetil ob priliki predavanja v Trstu. Sredi predavanja prideta dve gospodični — govoril sem ravno o perilu, njegovih pojavih in vzrokih — čez par minut zardeli odideta. Vprašani, zakaj, odgovorita: „Nas je tako sram“. Bili sta dve učiteljici — s Kranjskega!

kak starejši, vsaj deloma znan izraz, ki morda ne odgovarja vsem zahtevam, pa je razumljiv.

Pojdimo k posameznostim!

Dr. Tuma pravi, da govorim: »položiti moški sram v ženski sram« in vsklika »sancta simplicitas«. Ta stavek zaman iščem po svoji knjižici in ne razumem, kako pride kritik do tega očitka.

Penis, das männliche Glied: vagina, Scheide. Kritik se zavzema za vulgarni kurec in kurice, kar pozna tudi Pleteršnik in izvaja to od kuriti, ko se spolovila vsled dotoka krvi se-grejejo. Mimogrede povedano, se mi zdi ta etimologija prisiljena, jaz vstrajam pri besedi s r a m za penis, kar izhaja iz čustvenega stališča, in tudi za vagina se mi zdi najtočnejši izraz n o ž n i c a, kar je že tudi precej udomačeno.

Perilo za menstrutio, monatliche Reinigung, se zdi kritiku silno naivno in propagira namesto tega diže. Pri dr. ju Tumi sem že tudi drugod opazil, da jako rad izpodbija znane izraze in jih izkuša nadomeščati z novimi. Perilo tako lepo iz-raža predstavo ljudstva o ženski menstruaciji, češ, da se tedaj čisti. Če se to ljudsko naziranje sklada z bibličnim, to stvar prej priporoča. Jaz že ne bi hotel nikdar nadomestiti lepega, splošno znanega perila z novimi dižami.

Pelvis, Becken, medenica. Kopanja je Badetrog, Trog gl. Pleteršnik.

Caput femoris, Oberschenkelkopf, obrtec.

Med naravo in prirodo ne najdem razločka. Tudi Janežič in Pleteršnik ga ne poznata.

Ovarium, Eierstock, jajčnik. Tudi jajčnik bi se lahko reklo, a je manj navadno; razven tega pomenja jajčnjak Hodensack, gl. Pleteršnik.

Ejaculatum, mrs; ejaculieren, mrsiti se mi popolnoma ugajata.

Flimmerhäuschen. Migavka je Augenwimper, Pleteršnik ima migetalka. Med gibalkami in migalkami menda ne bo posebnega razločka.

Hymen, Jungfernhäutchen. Loputa (loputati) je Falltür. Deviški venec je res preveč simbolično. Sicer tu nikjer nič ne loputa, toda vendar se mi zdi loputica srečen izraz.

Mons pubis, Schamberg. Dimlje so Leistenbeuge (dimeljska kila = Leistenbruch), dimeljski pregib. Na d s r a m e k ni vendar nikaka gorostasnost.

Prostata, Vorsteherdrüse, predstojnica. To znamenjati s predstojnico, Vorsteherin, je malo težko, saj nimata nič skupnega.

Colliculus seminalis, Schnepfenkopf, kozica.

Testis, Hoden, modo ali mode; serotum, Hodensack, modnik ali mošnja (k).

Epididymis, Nebenhoden, obmordek, ker se drži moda, nekako kakor petelinov greben glave. Modiček bi bil accessorischer Hoden.

Ductus deferens, Samenleiter, semenski odvodnik. Prevodnik je spremljevalec, električni prevodnik, prevajalec.

Urina, Harn, scalina = scalnica = seč.

Urether, Harnleiter, scalni ali sečni odvodnik, ki odvaja scalino iz obisti v scalni mehur.

Urethra, Harnröhre, scalnik.

Scalo = Harnapparat.

Kloaka naj ostane. Duplja, kamor kaj izginja (izginilo je kot v dupljo — pri požrešnežu), kamor se kaj meče.

Coitus, geschlechtliche Vereinigung, spolna združitev, spojitve. Pri soitu me je kar zona. Strnitev semena z jajčkom in obenem dveh kemičnih snovi. Pri obeh nastane nekaj novega.

Corpus cavernosum, Schwellkörper, brecilo.

Erectio penis, Gliedsteifheit, nabreklost srama.

Glans penis, Eichel, glavica ali glavič.

Praeputium, Vorhaut, kapica.

Placenta, Mutterkuchen, posteljica.

Eihaut, jajčna opna.

Posteljica + jajčne opne = iztrebi, iztrebine, Nachgeburt.

Ekstaza = akme = orgasmus venericus, višek spolne naslade.

Ohlapen = schlaff, locker (ohlapna obleka). Rahel = sanft, zart (rahel dotikljaj, rahlo spanje, pa tudi rahla prst, rahel kruh).

Pobolečki Nachgeburtwehen.

Climacterium = starostna jalovost. Postarnost = Ältlichkeit, ziemlich hohes Alter. Matorost = Altersschwäche, Greisenalter.

Spolna godnost = Geschlechtsreife, zrelost = volle Reife, zgodnost = Frühzeitigkeit.

Stoffwechsel = presnova, presnavljanje.

Reiz = mik; reizend = mikaven, mičen; reizbar = dražljiv; Reizbarkeit = mikavnost, dražljivost.

Prispodabljati = vergleichen; assimilieren = priličiti, pritlikovati gl. Janežič-Bartel.

Staničevje = Zellengewebe; vezno staničevje = Bindegewebe, mišično, živčno, žlezno, kitno itd. staničevje.

Pregled.

Literarni.

„Živój trup“ L. Tolstega v Njivi št. 39, 6 dejanj, 20 obrazov.

V zapuščini L. Tolstega je eno najznamenitejših del drama „Živo truplo“, napisana okoli leta 1900. Tolstoj je zasnoval to dramo na podlagi resnične dogodbe, ki se je l. 1897 razpravljala pred okrožnim sodiščem v Tuli. Fedja Protasov je tip ruskega inteligenta, pijanca-zapravljivca. Bogat posestnik, je poročen z dobro Lizo, ki ga kljub vsem slabim lastnostim vendar resnično ljubi, čuteč blago jedro njegove duše. Ko Fedja zapravi svoje premoženje in večji del ženinca, ga pripravi tašča, da privoli v razporoko. Sam vzame nase, doseči razporoko potom sodišča, priznava, da je edini krivec on. Dasi je Liza zvesta soproga, ljubi izza mladih let Viktorja Karenina, ki odgovarja tej ljubezni. Oba sta se zavedla medsebojne ljubezni šele po poroki Lize s Fedjo in to ljubezen čuti med njimi tudi Fedja. Ravno to čustvo, da njegova žena bolj ljubi prijatelja Viktorja, ga še bolj zavaja v ranjanje in ponočevanje v velikomestni družbi. Tam se zadnji čas zaljubi v ciganko Mašo. Ko je vse pripravljeno za razporoko, prevlada v Lizi čustvo zvestobe do soproga ter mu pošlje prijatelja Viktorja prosit ga, naj se vrne v rodbino nazaj. Karenin najde Fedjo v objemu ciganke Maše, ter Fedja odkloni prošnjo Lize. Fedja je ves pod vplivom močne spolne ljubezni proti enaki Maši. Vsled odklonitve

Fedje ljubezen med Lizo in Viktorjem vsplamti z neodoljivo silo. Fedji je protivno, da bi moral pred sodiščem lagati, da bi dosegel za Lizo razporoko, in zato sklene, da se ustrelj ter odstrani zapreko med Lizo in Viktorjem. Poslovi se pisмено od nje. Ko je pismo oddal, mu ciganka Maša ustavi namerjeni revolver ter pregovori Fedjo, naj se pretvori, kakor bi se bil utopil, ter z njo ubeži in z njo živi. Fedja se da pregovoriti, položi obleko ob bregu reke ter izgine iz družbe. Teden potem najdejo utopljenca in Liza, katero je sodišče poklicalo, potrdi, da je mrtvec njen bivši soprog Fedja, V strahu niti ni pogledala dovolj mrtvega trupla, da bi se prepričala o indentiteti. Liza in Viktor se poročita in živita srečno v ljubezni. Fedja v pijanosti razodene svojo istorijo ter pride pred preiskovalnega sodnika. Vsi trije: Liza, Viktor in Fedja se obtožijo zvijačne bigamije. Koncem razprave pred porotniki v prednji dvorani se Fedja ustrelj, da reši Lizo in Viktorja obsodbe.

Etično jedro igre je: Kjer vlada čista, nesebična ljubezen in se žrtvuje mož, da oprostí ženo in prijatelja, tam nima nikdo posegati vmes. Samožrtvovanec je za družbo mrtev — živo truplo, ki ne more biti na poti resnični ljubezni drugih. Sodišče in država nimata pravice, vtikati se v to razmerje: Čto Vy ljezete v čužúju žiznj? — vzklikne Fedja preiskovalnemu sodniku. „Radi ste, da imate oblast, in da bi jo pokazali, mučíte npravstveno ljudi,

kateri so tisočkrat boljši od Vas. Živimo trije ljudje, jaz, ona in on. Med nami so zapletene razmere — boj dobrega z zlom, duševni boj, o katerem Vi nimate pojma. Boj konča s položajem, ki reši vse. Onadva sta srečna in ljubita v spominu mene. Jaz sem v svoji propasti srečen, raditega, kar sem zanja storil. Ušel sem iz življenja, da bi ne motil onih, ki sta polna življenja. Vi pa vsled podle ovadbe preiskujete stvar nad ljudmi, katerih niste vredni mezinca.“

Etično stališče, katero zavzema Tolstoj v tej drami, ni docela v soglasju z evangelijskim duhom, ki ga Tolstoj zastopa v drugih delih. Zdi se, da si ravno zaradi tega Tolstoj ni bil gotov sam s seboj in zato drame ni dodelal in objavil za živa. Tudi jezik in dikcija ne kažeta vse moči in lepote Tolstega pisave. Delo nosi vidne sledove posmrtna redakcije tuje roke. Ako literarna zgodovina dožene, da je „Živôj Trup“ spisan po duši Tolstega, pomenilo bo to delo daljši razvoj Tolstega etike v smeri polne svobode človeka v svojih dejanjih samožrtvovanja in ljubezni za druge in v smeri skrajnega teoretičnega anarhizma, ki ne priznava pravosodja nad samožrtvovanjem človeka za druge. „Čto Vy ljezete v čužuju žiznj? Le dobrota, le ljubezen, le samožrtvovanje ljudi naj odločajo med njimi. Tolstoj je v Živem Truplu priznaval visokost spolne ljubezni ne glede na zakon ter se postavil na stališče modernih svobodne velike ljubezni. Šel pa je preko njih, izključivši vsako oblast nad njo.

Dr. H. Tuma.

Polemika.

II.

V starih kolovozih.

„Zaradi ostudnega napada glave naše družbe sv. Cirila in Metodav „Naših Zapiskih“ št. 9.—10. so izrekli navzoči odborniki svoje ogorčenje ter popolno zaupanje in zahvalo

g. prvomestniku, ki se jim je na to dostojno zahvalil“, poroča „Slovenski Branik“ IV. št. 11 str. 267.

O omenjeni številki „N. Z.“ sem pisal o reorganizaciji družbe sv. C. i. M., navedel konkreten kričeč vzgled, kako se dela in kako bi ne smelo biti, grajal, da je v vsem mnogo več rodoljubne poze kakor smotrenosti, mimogrede sem tudi ošvrknil penzioniste, ki parazitirajo v družbi. In kakor sem pričakoval, tako se je tudi zgodilo: preslavno vodstvo družbe sv. C. i. M. je popolnoma prezrlo moje stvarne očitke, prezrlo oni kričeči zgled, ni pa prezrlo svoje stare poze: „glava“ naše družbe se je začutila užaljeno in navzoči odborniki so jo podkadili, na kar se je glava zahvalila. Ta komedija je najjasnejši in najkompetentnejši dokaz za moje besede v predzadnji številki „N. Z.“! Tako se pri nas odgovarja na stvarne kritike in nasvete! Ni dovolj, da so tako počenjali na družbenih skupščinah, zdaj so to metodo uvedli tudi na dnevni red vodstvenih sej. Nam tudi prav! Jim bomo vsaj tem preje pokazali njihovo ubožnost na duhu v vsej razgaljenosti. Eno pa ostani že zdaj pribito, to namreč, da starost nikogar ne imunizira pred smešnostjo, Dr. Mirko Černič.

Došle knjige.

Oliver Twist. Spisal Charles Dickens, poslovenil Oton Župančič. V Ljubljani, 1911, Založil L. Schwentner. Cena broš. K 5.—, eleg. vez. K 6:20, po pošti 30 vin. več.

T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Redigovali E. Beneš, Frant. Drtina, Frant. Krejčí a Jan Herben. Kresby a úprava od Ad. Kašpara. V Praze. (Grosman a Svoboda). Str. 332. K 20.

Praktická učebnice jazyka slovinského se slovníčkem. Sepsal Josef Skrbínšek, prof. c. k. vyššího gymnasia v Příbrami, — V Praze, Nakladem české grafické akc. společnosti „Unie“. 1912. — Cena váz. K 3.

Založništvo L. Schwentner v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne nove svoje publikacije.

Cankar Ivan, Volja in moč. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. V treh povestih: Melila, Mira, Dana, nam kaže pisatelj disharmonijo med voljo in močjo na umetnikih, ki hrepene po najvišjem cilju, pa omagajo in se končajo spoznavši, da je cilj previsok, moči prešibke. Njih volja jih žene v obupni konec. Pisane so te povesti s tako sugestivno silo, kakršna tiči le v Cankarjevem peresu.

Janka Kersnika, Zbrani spisi. XI. sešitek: Kersnik in njegova doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Kritika je soglasno priznala nenavadne sposobnosti dr. J. Prijatelja ter ga označila kot tistega, ki je poklican, da nam napiše moderno zgodovino slovenske književnosti in kulture. To knjigo bi moral imeti vsak slovenski inteligent. Cena K 2-50.

Leta 1911 izide še 12. sešitek kot drugi del spisa »Kersnik in njegova doba«, s čimer bo zbirka končana.

Zbrani spisi Janka Kersnika obsegajo doslej 5 zvezkov v eleg. platnени vezbi po K 6.—, v fini pol franc. vezbi po K 7.—.

Kristan E., Samosvoj. Drama v 5 dejanjih. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. O tem najnovejšem dramatičnem delu se je že izrazila literarna kritika najlaskaveje in je tudi uvrščeno v letošnji repertoire slov. gledišča v Ljubljani. Zanimiva je ta drama v svoji vsebini in po svojem izbrušenem dialogu, vled česar se priporoča tudi v čitanje.

Kraigher Al. dr. Školjka. Drama v 3 dejanjih. Broš. K 2.—, vez. K 3.—. Doslej neznani slov. dramatik je posegel z veliko smelostjo v življenje sedanjosti, v lažnivi morali živeče družbe in nam jo predstavil v prizorih nad katerimi se bodo moralisti zgražali polni ogorčenja. Drama izzveni disonančno in gotovo zapusti globok sled v vsakem mislečem čitatelju.

Milčinski Franc, Pravljice. Z izvirnimi risbami Maksima Gasparija in F. Birolle. Cena eleg. vez. K 4.—. Knjiga, kakršna še ni izšla v naši literaturi. Polna prave slov. poezije, primerna otroški fantaziji, pa tudi doraslemu človeku, ki se ob nje čitanja ne more ubraniti onemu posebnemu občutku, kakršen nam polje v duši, kadar se zamislimo in utopimo v mlada leta. Duša slov. ljudstva gleda iz te knjige. Najlepša hvala, ki se more o nji izreči!

Beg A., Slovensko-nemška meja na Kotevskem. Z zemljevidom. Cena broš. 80 vin. Pisatelj je že poznan po drugih slinčnih razpravah, v katerih nam je zabeležil z nenavadno natančnostjo in podrobnostjo položaj Slovencev v narodnem, gospodarskem in političnem oziru tam, kjer mejé s tujci. Na podstavi Begovih spisov bô šele mogoče sestaviti pregledno celotno sliko našega položaja, ki, žalibog, ni tak, da nas ne bi navdajal s skrbjo glede bodočnosti.

Trdina Janez, Zbrani spisi. Izšla je že deveta knjiga z zanimivimi, doslej nepriobčenimi pripovedmi. Zanimanje za Trdinove spise raste, lahko se reče, od knjige do knjige. Slov. narod spoznava, kako neizmerno ga je ljubil pokojni pisatelj, s kako skrbnostjo je studiral njegove vrline in napake. Zato pa postane Trdina nedvomno ljubljeneec naroda, eden izmed onih, ki si jih zapiše narod v srce. Trdinove spisi v roke, kdor hoče kaj govoriti o Slovencih!

Cena IX. knjigi broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-70.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo Novih Akordov, ki so se razširili z devetim letnikom tudi v glasbeno revijo, v nastopajočem, desetem, pa dobe novo, elegantnejšo opremo z izvirnimi inicialami in vinjetami. Novi Akordi so edini slov. glasbeni zbornik, ki se pod spretno redakcijo dr. J. Kreka vzdržuje že celo desetletje in častno izpolnjuje svoje kulturno poslanstvo.

Cena se vključ znatnim stroškom za lepšo zunanjo obliko ni nič zvišala in znaša za vse leto K 10.—, za pol leto K 5.—, za posamezne številke K 2.—.